

Lausunto

22.05.2024

Asia: VN/7196/2021

Lausuntopyyntö naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen ja sen valmistelun rangaistavuuden selkeyttämistä, tapon syyteoikeuden vanhentumista ja lapsensurman kumoamista koskevasta HE-luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista koskevat kommentit ja huomiot

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Esitysluonnoksen mukaan naisen tai tytön sukuelimen tahallinen vahingoittaminen säädettäisiin rangaistavaksi rikoslain 21 lukuun lisättävällä erillissäännöksellä 6 b §. Naisen tai tytön ulkoisen sukuelimen poistaminen kokonaan tai osittain tai sen muu vahingoittaminen rangaistaisiin naisen sukuelimen silpomisena, ei perusmuotoisena tai törkeänä pahoinpitelynä, kuten nykyään. Myös teon yritys olisi rangaistava.

Lakiuudistuksen tavoitteena on vahvistaa naisten ja tyttöjen hengen ja terveyden suojaa sekä heidän ruumiillista koskemattomuuttaan ja seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. Pyrkimyksenä on niin ikään parantaa silpomisrikosten kohteeksi joutuneiden naisten ja tyttöjen asemaa ja oikeusturvaa. Esityksessä arvioidaan, että ehdotetuilla säännöksillä voidaan lisätä ja vahvistaa tietoisuutta naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen norminvastaisuudesta ja tuomittavuudesta.

Amnesty pitää lainsäädäntöuudistusta ihmisoikeusnäkökulmasta elintärkeänä uudistuksena, jota järjestöt ovat peräänkuuluttaneet ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset edellyttäneet Suomelta jo vuosia. Amnesty on yhdessä muiden järjestöjen ja ihmisoikeustoimijoiden kanssa laatinut

kannanoton kaikkien naisiin ja tyttöihin kohdistuvien sukuelinten silpomistekojen kriminalisoimiseksi Suomessa. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisointi selkeyttää oikeustilaa ja parantaa uhrien asemaa puuttamalla vakaviin koskemattomuuden loukkauksiin. Erilliskriminalisointi viestii sekä viranomaisille että silpomista suunnitteleville tahoille silpomistekojen vakavuudesta ja rangaistavuudesta.

Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen (female genital mutilation, FGM) viittaa kajoaviin ei-lääketieteellisiin toimenpiteisiin, joilla tytön tai naisen ulkoisia sukuelimiä vahingoitetaan tai ne poistetaan osin tai kokonaan. Silpominen tapahtuu ilman naisten ja tyttöjen tietoista suostumusta, ulkopuolisen kontrollin seurauksena. Silpomisteoille ei ole lääketieteellisiä perusteita, vaan ne päinvastoin vahingoittavat naisten ja tyttöjen terveyttä lyhyt- ja pitkäaikaisesti. Osa silpomisväkivallan haitoista on elinikäisiä, ja silpominen voi aiheuttaa jopa uhrin kuoleman. Eriasteiset kiputilat, tulehdukset, virtsaamisvaikeudet, synnytyskomplikaatiot, silpomisen aiheuttama trauma ja sosiaalinen stigma heikentävät sukuelinten silpomisen läpikäyneiden naisten ja tyttöjen hyvinvointia.

Esityksessä viitataan vallitsevaan sukupuolineutraaliin rikoslain muotoiluun, johon ehdotettu sääntely naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisesta tekisi poikkeuksen. Pahimmassa tapauksessa sukupuolineutraalin muotoilun perinne piilottaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja sen taustalla olevaa sukupuolten epätasa-arvoa. Kuten esityksessä todetaan, Suomea koskevat kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet naisten ja tyttöjen suojelemiseksi heihin kohdistuvalta väkivallalta puoltavat tämänkaltaista sukupuolispesifiä sääntelyä. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen on sukupuolistuneen väkivallan muoto ja vakava ihmisoikeusloukkaus. Tarkkaa tietoa naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen yleisyydestä ei ole saatavilla, mutta Suomessa on arviolta 10 000 tyttöä ja naista, jotka ovat kokeneet silpomisväkivaltaa. Silpomisriskissä on puolestaan arvioitu olevan 645–3075 Suomessa asuvaa tyttöä ja naista.

Kyseessä on naisia ja tyttöjä vahingoittava perinne, jota perustellaan muun muassa sosiaalisilla, kulttuurisilla, taloudellisilla, moraalisisilla ja uskonnollisilla syillä. Vanhakantaiset ja virheelliset käsitykset seksuaalisuudesta, puhtaudesta ja kunnian rajoittavat lukuisten naissukupolvien elämää. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen ilmentääkin väkivallan historiallista jatkumoa, naisiin kohdistuvan väkivallan normalisoitumista ja naisiin kohdistuvaa sukupuolikontrollia.

YK:n globaalina tavoitteena on lopettaa naisiin ja tyttöihin kohdistuva silpomisväkivalta vuoteen 2030 mennessä. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on kielletty useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli Istanbulin sopimus edellyttää naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisointia kaikilta sopimusvaltioilta 38 artiklassa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus puolestaan velvoittaa 24 artiklassa sopimusvaltioita toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja, jollainen tyttöjen sukuelinten silpominen on. Naisiin ja tyttöihin kohdistuvat sukuelinten silpomisteot on siis kriminalisoitava ja niitä vastaan on toimittava tehokkaasti, jotta Suomi täyttää ihmisoikeusvelvoitteensa.

Ihmisoikeusvelvoitteet täyttävä lainsäädäntö on avainasemassa naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen ja pakottavan kontrollin lopettamiseksi, mutta myös muita systemaattisia toimenpiteitä tarvitaan. Tutkijat Roosa-Maria Savela, Mimmi Koukkula ja Javkhanbayar Dorjdagvad ovat

peräänkuuluttaneet julkista keskustelua ja yhteistyötä silpomisväkivallan vähentämiseksi Suomessa. Ehkäisevän työn resurssit sekä kansallisella tasolla että järjestösektorilla on tärkeää turvata, jotta silpomisväkivaltaan voidaan puuttua ajoissa. Olennaista on niin ikään huolehtia siitä, että terveydenhuoltohenkilöstöä koulutetaan havaitsemaan, tunnistamaan ja estämään naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista sekä tarjoamaan silpomista kokeneille naisille ja tytöille tietoa tukipalveluista sekä avaus- ja korjausleikkauksista. Kulttuurisensitiivisen puheeksioton menetelmiä on syytä vahvistaa lapsiperheiden ja naisten kanssa työskentelevien parissa erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Silpomisväkivaltaa kokeneiden naisten ja tyttöjen näkökulmasta on tärkeää vähentää sosiaalista stigmaa ja pyrkiä dialogiseen asennevaikuttamiseen yhteistyössä silpomisperinnettä harjoittavien yhteisöjen kanssa.

2. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen valmistelua koskevat kommentit ja huomiot

Hallituksen esityksen mukaan silpomisen valmistelu kattaisi rikoslain 21:6a §:n mukaisen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan säännöksen mukaiset tekotavat, naisen tai tytön viemisen ulkomaille silpomista varten tai muunlaisen naisen tai tytön pakottamisen tai järjestämisen alistumaan silpomiseen. Naisen tai tytön sukuelinten silpomisen valmistelu säädettäisiin rangaistavaksi erillissäännöksellä. Erillissäännös lisittäisiin rikoslain henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevaan 21 lukuun uutena 6 c §:nä.

On tärkeää, että säännöksessä huomioidaan erilaiset kontrolloinnin, alistamisen ja pakottamisen tavat, joilla naisia ja tyttöjä painostetaan heidän kehollista ja seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan loukkaaviin toimenpiteisiin. Olennaista on niin ikään huomioida, että pakottaminen ja kontrollointi sijoittuvat osaksi väkivallan jatkumoa, eikä silpomisväkivalta tai sen valmistelu tapahdu äkkiarvaamatta.

3. Rikosoikeudellista vanhentumista koskevat kommentit ja huomiot

-

4. Lapsensurmaa koskevat kommentit ja huomiot

-

5. Kommentit ja huomiot esitysluonnoksen johdosta muihin lakeihin tehtäviin muutoksiin

On säädettävä laki suojaamaan intersukupuolisten lasten kehollista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.

Esityksessä tarkastellaan lyhyesti intersukupuolisille lapsille tehtäviä operaatioita ja todetaan, että sukuelinten silpomista koskevan säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäisivät sellaiset

intersukupuolisiin lapsiin kohdistettavat toimenpiteet, joille on hyväksyttävä lääketieteellinen peruste.

Amnesty korostaa, että intersukupuolisten lasten kehollinen itsemääräämisoikeus on turvattava, eikä heidän ihmisoikeuksiaan loukkaavia ja vailla heidän suostumustaan tehtäviä ”normalisoivia” leikkauksia tule tehdä. Ilman lapsen tietoon perustuvaa suostumusta tehtävät keuhovariaatioiden kanssa syntyneiden lasten sukupuolipiirteitä muokkaavat leikkaukset ja muut lääketieteelliset toimenpiteet on kiellettävä erityislainsäädännöllä lukuun ottamatta tilanteita, joissa lapsen terveys on välittömässä vaarassa. Laissa on kiellettävä kaikki lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavat lääketieteelliset toimenpiteet (leikkaukset, hormonihoidot), joita pystytään lykkäämään siihen asti, että lapsi pystyy antamaan toimenpiteelle tietoon perustuvan suostumuksensa. Lisäksi intersukupuolisten lasten hoidosta tulee linjata hoitokäytäntö, joissa otetaan kokonaisvaltaisesti ja lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden mukaisesti huomioon lapsen etu ja lapsen oikeus ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti osallistua hoitoaan koskevaan päätöksentekoon.

Amnesty jakaa intersukupuolisten ihmisten oikeuksiin keskittyvän asiantuntijajärjestön, ISIO:n, vaatimuksen, että kyseinen lause ja maininnat intersukupuolisiin lapsiin joko poistetaan esityksen yksityiskohtaisista perusteluista kokonaan, tai vaihtoehtoisesti kirjataan muotoon:

“Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät sellaiset lasten sukupuolipiirteitä muokkaavat toimenpiteet, jotka ovat välttämättömiä lapsen terveyden kannalta, joista on lapselle välitöntä hyötyä ja joita ei voida lykätä siihen asti, että lapsi antaa niille oman, tietoisensa suostumuksensa.”

Perustelu tälle vaatimukselle on se, että sekä termit ”intersukupuolinen” että ”hyväksyttävä lääketieteellinen peruste” eivät ole selkeitä. Lisätietoja ISIO:n lausunnossa.

Pakottava kontrolli on kriminalisoitava esitetyn erillissäännöksen lisäksi.

Sukuelinten silpomisessa on usein kyse prosessista, kuten muussakin naisiin kohdistuvassa väkivallassa. Prosessilla tarkoitetaan yksittäisten, rikoslaissa rikoksiksi määriteltyjen tekojen sijaan tekijän valta-asemaa vahvistavien tekojen sarjaa, joiden kokonaisuus johtaa uhrin itsemääräämisoikeuden vakavaan rajoittamiseen tai sen täydelliseen riistämiseen. Useiden väkivallan muotojen samanaikaisuus, pakottava kontrolli, uhrin eristäminen, toistuvat väkivaltakokemukset ja väkivallan tapahtuminen lähiyhteisössä esimerkiksi perheenjäsenen tai sukulaisen taholta vaikeuttavat avun hakemista ja nostavat ilmoituskynnystä. Ihmisoikeusperustaisessa lainsäädännössä on huomioitava yksittäisten väkivaltatekojen ja -episodien sijaan väkivallan jatkumo ja väkivallan eri ilmenemismuotojen rinnakkaisuus.

Naisiin ja tyttöihin kohdistuvat kajoavat ja väkivaltaiset, ei-lääketieteellisin perustein tehtävät silpomisteot eivät tapahdu tyhjiössä, vaan niiden taustalla on usein tarkoituksellista, voimakasta ja pitkäkestoista kontrollointia, joka kaventaa uhrin elämää ja itsemääräämisoikeutta. Pakottava kontrolli on äärimmäistä henkistä väkivaltaa, jossa väkivallan tekijä rajoittaa eristämällä, uhkailemalla, manipuloimalla, valvomalla ja nöyryyttämällä uhria, joka on usein hänen kumppaninsa, perheenjäsenensä tai sukulaisensa. Kuten oikeuspsykologian dosentti Julia Korkman on todennut, läheisen pakottava kontrollointi on vahingollista juuri siksi, että väkivaltaa kokevan elämässä vuorottelevat satuttava väkivalta ja lohtua väkivallattomina hetkinä tarjoava perheside. Vastaavanlaista luottamuksen ja läheisen perhesuhteen väärinkäyttöä ilmenee silpomisväkivallan ja sen valmistelun yhteydessä.

Pakottavaa kontrollia esiintyy usein myös muiden väkivallan muotojen, kuten fyysisen, taloudellisen ja seksuaaliväkivallan, kanssa samanaikaisesti ja sitä tapahtuu paitsi kotona myös esimerkiksi verkossa, uhrin työpaikalla, vapaa-ajalla ja harrastuksissa. Pakottavan kontrollin voimakkuus ja pitkäkestoisuus, väkivallan sijoittuminen läheiseen ihmissuhteeseen sekä piilevät henkisen väkivallan jäljet vaikeuttavat väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista. Ajan myötä vakavoituva väkivalta tyypillisesti normalisoituu osaksi sitä kokevan elämää, mitä väkivallan tekijä voi käyttää hyväkseen ja alistaa uhria sukuelinten silpomisen lisäksi esimerkiksi pakkoavioliittoon tai ihmiskauppaan.

Pakottavan kontrollin kriminalisointia ovat esittäneet oikeustieteiden professori Matti Tolvanen ja yliopistonlehtori Elisa Silvennoinen oikeusministeriölle tuottamassaan selvityksessä henkisen väkivallan rangaistavuudesta. Nykyinen oikeustila on kestävä, sillä pakottava kontrolli systemaattisena henkisenä väkivaltana jää rikostunnusmerkistöjen ulkopuolelle. Järjestöt ovat jo vuosia vedonneet pakottavan kontrollin kriminalisoimisen puolesta. Amnesty pitää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen lisäksi tarpeellisena pakottavan kontrollin kriminalisointia, sillä se nivoutuu muihin sukupuolistuneen väkivallan muotoihin ja vaikuttaa usein myös silpomisväkivallan taustalla. Pakottavan kontrollin kriminalisointi tukee myös naisten ja tyttöjen itsemääräämisoikeutta rajoittavan silpomisväkivallan vastaista työtä.

6. Muut esitykseen liittyvät kommentit ja huomiot

Amnestyn Suomen osaston lausunto kohdennetuin lähdeviittein saatavilla osoitteesta www.amnesty.fi/category/kannanotot-ja-lausunnot/ 24.5.2024. Lausunnon lähteet ja viittaukset:

Kansalaisjärjestöjen kannanotto naisten ja tyttöjen sukuelinten kriminalisoinnista. Kannanotto ladattavissa: <https://www.amnesty.fi/kannanotto-tyttojen-sukuelinten-silpomisen-kaikki-muodot-on-kriminalisoitava-omana-rikosnimikkeenaan/>.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen eli ympärileikkaus (2023). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-estaminen/tyttojen-ja-naisten-sukuelinten-silpomisen-eli-ymparileikkaus>.

Kuinka hoidan ympärileikattua naista? (2018). Kuismanen, Hautala, Pietiläinen, Raussi-Lehto & Jakobsson. Suomen Lääkärilehti 73(33), pp. 1738–1741. Julkaisu ladattavissa: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/25542ea5-9f75-4548-b96c-0236f16f1156/content>.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma (2021). Koukkula & Klemetti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisu ladattavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162904/STM_2021_16_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Ending Female Genital Mutilation by 2030 (2024). YK. Ladattavissa: <https://www.un.org/en/observances/female-genital-mutilation-day>.

Female genital mutilation requires public health and political debate in Finland (2023). Savela, Koukkula & Dorjdagva. The Lancet Regional Health – Europe 2023;31. Julkaisu ladattavissa: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2666-7762%2823%2900104-7>.

Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu (2023). Korkman. HEUNI. Julkaisu ladattavissa: https://heuni.fi/documents/47074104/171666268/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf/a1f79160-1148-12ae-b00c-b0e20221a5cb/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf?t=1692259144127.

Pakottava kontrolli (2024). Naisten linja. Ladattavissa: <https://naistenlinja.fi/pakottava-kontrolli/>.

Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa (2023). Tolvanen & Silvennoinen. Oikeusministeriö. Julkaisu ladattavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164912/OM_2023_20_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

